

נדרים לא.

מ. שווערד

עיין בנדרים (לא.) דתנן [הנודר] מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותים. " ובגמ' איתא "אמר אביי מצווה ועושה קתני ... בעולי ירושלים ישראל מצווין ועושין כותים מצווין ואינם עושין." כלומר, שמי שנדר הנאה מעולי ירושלים, הכל תלוי על מי שהוא מצווה וגם עושה. ולכן ישראלים שמצווים על עליה לרגל, וגם עושים מצות עליה לרגל, הרי הם בכלל עולי ירושלים. אבל כותים, אע"פ שמצווין, הרי אינם עושים ולכן אין הם בכלל עולי ירושלים. הרי שכדי להיות נחשב מתוך עולי ירושלים לא די במה שהוא חייב אלא צריך להיות אחד מאלו שמקיימים את המצוה.

ועיין ברמב"ם (הל' נדרים ט:כ) שכתב "נדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותים שלא נתכוון זה אלא למי שמצווה עליו לעלות לירושלים." ויש להקשות כמה קושיית על הרמב"ם:
(1) הלוא דברי הרמב"ם הם נגד הסוגיא, שהרי מהסוגיא מבואר שבעינן לא רק שיהיה גם מצווה אלא גם עושה, ואילו הרמב"ם סובר שהכל תלוי אם הוא מצווה או אינו מצווה.¹

(2) למה הביא הרמב"ם דין זה, הלוא לכאורה בזה"ז אין שום אחד יכול לקיים מצות עליה לרגל, ואף אחד נחשב "עושה." ומכיון שבעינן מצווה ועושה, היה להרמב"ם לומר שהנודר אינו אסור בשום אדם כיון שבזה"ז שאין שום אדם שהוא מצווה וגם עושה. ובאמת יש לשאול שאלה זו גם על המחבר (יו"ד ריז:לט) שכתב כלשון הרמב"ם. ולכאורה מכיון שאין דין זה נוהג אלא בזמן הבית, לא היה לו להביאו כיון שהוא הלכתא למשיחא.

(3) למה כתב הרמב"ם (וכן במשנה) לשון עולי ירושלים ולא עולי רגלים.

ועיין בספר עינים למשפט (נדרים שם) שתירץ קושיית אלו על הרמב"ם. הטעם שבני ישראל אינם עולים בזה"ז הוא משום שהם "אנוסים", שאין לנו בית המקדש. ומטעם זה נחשב כאילו באמת הם עולים. ובה ניהא למה הרמב"ם השמיט התנאי השני שצריך להיות עושה. בזה"ז שאין בית המקדש קיים, לא שייך להזכיר התנאי של עושה, אלא רק התנאי של מצווה, שא"א לקיים המצוה של עליה לרגל בזה"ז. אמנם, רק אלו שהיו עולים לולא היה הבית המקדש קיים יכולים להיות בכלל "אנוסים" והתנאי של "עושה" לא שייך להם, שמכיון שהם אנוסים ורוצים לקיים את המצוה, הרי זה נחשב כאילו הם "עושים." אבל הכותים שלא היו עולים אפילו אם היה הבית המקדש קיים, אינם נחשבים כעושים. לכן אע"פ שהם מצווים במצות עליה לרגל, אינם נחשבים כעושים, ולכן הנודר מעולי ירושלים מותר בכותים. לכן ניהא למה הרמב"ם והמחבר, שמדוברים בזה"ז, השמיטו התנאי של "עושה" וגם חלקו בין ישראל לכותי. [ודע, שלכאורה אף בזמן שהבית המקדש היה קיים, מי שלא היה עולה מטעם שהיה אנוס, הרי הוא בגדר "עולי ירושלים" לענין נדרים.]²

ולפי מהלך זה, נמצא ששיטת הרמב"ם היא שאין קיום מצוה בעליה לרגל בזה"ז. אמנם מצד שני, אם נאמר ששיטת הרמב"ם היא שיש קיום מצוה במה שעולה לרגל בזה"ז, בזה יתורץ למה הביא הרמב"ם והמחבר דין זה, שהרי דין זה נוגע אף בזה"ז ואינה הלכתא למשיחא.³

ועיין בשערים מצויינים בהלכה (נדרים שם) שכתב שמה שהמשנה כתבה הלשון "עולי ירושלים" ולא "עולי רגלים" הוא ראייה לשיטת הרמב"ם (פירוש המשנה לר"ה ריש פ"ד) שכל ירושלים נחשבת כמקדש בלשון המשנה (לגבי מצות תקיעת שופר ונטילת לולב).⁴ ולפ"ז יש עוד טעם לבקר ארץ ישראל בחג הסוכות והוא משום שיכול לקיים המצוה דאורייתא של נטילת לולב כל ז'. שלדעת הרמב"ם המצוה של ושמחתם לפני ה' שבעת ימים, דהיינו המצוה של נטילת לולב במקדש, כוללת כל ירושלים. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (י"ב) שדן בזה באריכות.

¹ ועיין בלחם משנה (שם) שכתב "דלשון רבינו אינו מכאן." וגם הב"י (יו"ד ריז) הקשה על לשון הרמב"ם.
² כ"כ העינים למשפט (לנדרים שם). והביא מהיד שאול שהביא מדרש בשיר השירים שהיו עולים לרגל אף בזמן שלא היה להם מקדש.
³ אמנם, אם נאמר כן עדיין צריך לתרץ הקושיא הראשונה והשלישית.
⁴ אולם, עיין בשלמי נדרים (שם) שכתב שהטעם שכתבה המשנה לשון "עולי ירושלים" הוא משום שאין זו מצות עליה לרגל אלא מצות עליה לירושלים. שאף בזמן שאין בית המקדש קיים, יש מצוה לעלות לירושלים. וראיה לזה ממה דתנן (כתובות קי:): "הכל מעלין לירושלים," שממש' זו יש להוכיח שיש מצוה לעלות לירושלים מלבד המצוה של עליה לרגל.